

СЕКЦІЯ І

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА, ЗАГАЛЬНОГО І ЗІСТАВНОГО МОВОЗНАВСТВА

Владислава Аккурт

*кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Одеса, Україна*

Ростислав Соріч

*здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Одеса, Україна*

КОНЦЕПТ «ЗЕМЛЯ» В ЕТНОТЕКСТАХ

Ключові слова: *концепт, вербалізація, структура, земля, етнолінгвістика.*

Вступ. Концепт *Земля* є, мабуть, одним з найголовніших в культурі українського народу. Земля, саме для українців, є не лише інтерпретацією поняття «батьківщина», а й має такі значення, як «мати», «годувальниця», «багатство» (не тільки багатство у матеріальному плані, а й ще, у плані духовному, єднання з природою), «місце останньої зупинки в житті земному», «притулок», або «схованка», та й багатьох інших смислових інтерпретацій цього концепту. А найбільш яскраво і динамічно висвітлити цей концепт з точки зору лінгвістичних та, зокрема, етнолінгвістичних аспектів, можна лише за допомогою аналізу тих текстів в яких наявні етнокультурні риси і мовний код етносу, в особливостях одиниць якого відбилася структура, семантика, та особливості мовної картини світу.

Методи дослідження. Використовувався *метод суцільної вибірки*, для формування корпусу матеріалу. Також були застосовані такі методи, як: *аналіз, систематизація, синтез.*

Результати і обговорення. Для того, щоб дослідити зміст концепту *Земля* потрібно спершу зрозуміти, що саме є концептом. О. Селіванова трактує це поняття, як інформаційну структуру свідомості, певними чином організовану одиницю пам'яті, що містить сукупність знань про об'єкт пізнання, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й підсвідомого [3]. Також концепт визначають як багатомірне й багатовимірне культурно значуще соціопсихічне утворення в колективній свідомості певної мовної спільноти, «розсіяне» у змісті лексичних одиниць, корпусі фразеології, пареміологічному фонді, системі стійких порівнянь, що відбивають образи-еталони [3]. В. Карасик трактує концепт як утворення з цілісним, образним і поняттєвим аспектами [1]. Не дивлячись на термінологічну невизначеність, форму концепту створюють й образні ознаки, що й не викликає особливих застережень: метафоричне світосприйняття, що тягнеться скрізь віки, витіснило науково-обґрунтоване, але

фрагменти найпершого знання у концепті не занепали та зникли, і їй передусім виявляються у художній мові.

В українській мові лексемі *земля*, яка представляє собою ядро концепту, притаманна об'ємність та багатозначність смислового наповнення. Зокрема, «Словник української мови» фіксує такі значення: земляна поверхня, площина, по якій ходять; суша (антонім воді); ґрунт, який обробляється, використовується для вирощування рослин; країна, держава, край; місце життя і діяльності людей, тощо [4].

Матеріальне та духовне життя народу – це невичерпне джерело фразеотворення, й в той же час, екстралінгвістичне тло, на якому більш об'ємно виступають мовні цінності. Стійкі вислови, що за допомогою лаконізму і образів утворюють фразеологічну картину світу, в якій завжди будуть наявними лакуни, так і щільно заповнені фразеологічними відшаруваннями сфери. Ці сфери, відображаючи різні аспекти народного буття, ілюструють вагомість вербалізованих ними подій, явищ, предметів. З огляду на вибірковість номінації фразеології, вона охоплює ті ділянки дійсності, що з певних причин є найважливішими у світі для людини, і спрямовує фразеологізми на суб'єкт. Тобто інтенція мовця-творця полягає не в намірі описати світ, а інтерпретувати його, чи дати йому оцінку. З огляду на це, очевидним є фразеологічний потенціал концепту *земля*, що є центром цілої фразеологічної сім'ї [2].

Отже, ми пропонуємо розглянути такі ознаки концепту *земля* на фразеологічному рівні:

1. Певна територія (*за тридев'ять земель* – дуже далеко; *земля обітована* – багатий, розкішний край, заповітне місце, пристанище).

2. Пристановище після смерті (лежати в землі – бути похованим; з *сирою землею повінчатися* – померти; *живцем в землю вложити* – передчасно погубити кого-небудь; *покинути грішну землю* – помирати).

3. Підтримка, опора (*земля тікає з-під ніг* – хто-небудь втрачає рівновагу, зазнає краху; *прикипіти до землі* – завмерти застигнути на місці від сильних переживань, великої несподіванки; *земля горить під ногами, земля западається* – для кого-небудь становище стає критичним, безвихідним).

4. Охорона, сховок (*ладний провалитися крізь землю, хоч крізь землю провалитися* – у когось виникає бажання якомога швидше звідкись зникнути).

5. Прагматизм, реалістичність (*відриватися від землі* – втрачати почуття реальності; *зсадити з хмар на землю, скинути з неба на землю* – повернути до дійсності, реальності).

6. Ганьба, або крах (*змішати з землею* – жорстоко розправитися з ким-небудь, принизити когось; *зрівняти з землею* – зруйнувати повністю, знищити вщент; втоптати в землю – заплямувати, зганьбити, дискредитувати когось, щось).

7. Обов'язковість, або нездійсненність подій (*вирвати під землею* – дістати де завгодно, здійснювати що-небудь будь-якими засобами; *хай з землі викопай* – обов'язково дістань де завгодно; *діставати з-під землі* – робити що-небудь неймовірно, досягати чогось ніби неможливого).

8. Місце життя, побутування (*топтати землю* – бути живим, жити; *засівати землю слізьми* – переживати нестатки, злидні, горе; *ударити лихом об*

землю – забувати біду, горе, не втрачати надії на краще).

9. Важка праця (*зрошувати потом землю* – важко працювати, затрачати чимало зусиль, праці, обробляти землю).

10. Миттєвість, або несподіваність (*як із землі вирости, як з-під землі вродитися* – несподівано з'явитися; *як у землю запастися, як земля прогинула* – безслідно зникнути).

11. Кількісна оцінка (*аж земля трясеться* – дуже сильно, гучно, потужно; *як з-під землі* (зі словом голос) – дуже глухий, далекий; *не чути землі під ногами* – дуже швидко, енергійно; *землі не доторкатися* – дуже легко, швидко).

Вербалізація концепту *земля* на фразеологічному рівні, відбувається внаслідок того, що деякі лексеми неможливо вжити у певних смислах. По суті, це реалізація принципу мовного табування. У випадках подібних ситуацій, ці вербалізатори виконують роль евфемізмів. Сталі звороти, які виступають як один член речення, наближаються до паремії, тобто, до прислів'їв, приказок, які вживаються здебільшого як окремі, самостійні висловлювання. Значна частина з них є прикладами народної мудрості, свідченням високої моральної і соціальної культури етносу, притаманних йому етичних норм. До них також відносяться й стереотипи, як суб'єктивний ідентифікатор різних життєвих ситуацій. Іншими словами, можна сказати, що вони відносяться до культурного багатства етносу, де сконцентроване вираження народного світорозуміння та світосприйняття. Наведемо кілька прикладів таких паремій. *Земля – наша мати, всіх нас вона годує*. Тут земля виступає в образі годувальниці. *Праця, вкладена в землю – не пропаде*. В цьому випадку земля асоціюється з працею. *Правди в землю не зарисеш* [5]. В цьому виразі земля виступає у якості важкодоступного місця, або сховища.

Сталі вирази репрезентують образно-емоційні й національно-культурні ознаки в структурі концептів (в нашому випадку – в структурі концепту *земля*), які з різних причин інші засоби мови втілити не можуть. Усна народна творчість дає змогу відтворити структури концептів в ретроспективі, оскільки фіксує розвиток їх значення – передумови, джерела, зрощення смислів, виявляючи саме ті концептуальні ознаки, що були закладені впродовж різних епох.

Тепер проаналізуємо особливості концепту *земля* на прикладі різних форм художньої літератури, зокрема в поезії. На основі кількох прикладів, розглянемо як різні письменники апелюють до предметних ознак пов'язаних с землею. Наприклад: *За нашу землю кам'яну* (Д. Павличко); *Земля ця з кременю* (І. Драч); *Вже їх земля – копалини, й копальні, залізні кігті шахт у глибину* (Л. Костенко). Звертаючись до вживання землі в переносному значенні, дуже часто письменники під землею, мають на увазі хліб, їжу. Наприклад: *Земля моя – хлібино репана, свята і тепла* (І. Жиленко); *Як мед – земля, повітря – як вино* (І. Жиленко). Дуже часто землю наділяють людськими властивостями, що є характерним для такого стилістичного засобу як персоніфікація: *Я (земля) серце маю, очі й вуха* (М. Вовчок); *Хребет землі до Сонця поверта* (Л. Костенко); *Мовчить ясночоло земля* (М. Вінграновський). Характерні ознаки відображають усталені психологічні риси персоніфікованої землі, серед яких: емоційні, ментальні та спонукальні. Ментальний компонент характеру землі робить акцент на її всеохопному інтелекті та первозданній мудрості.

Аналізуючи ці приклади художньої літератури, можна дійти висновку, що метафора – є потужним інструментом пізнання світу та дійсності. А на прикладі концепту *земля* ми бачимо, що він є дуже багатозначним, і форма його вербалізації залежить від майстерності автора.

Висновки. Отже, розглянувши особливості концепту *земля* на прикладі фольклору та творів художньої літератури, можна зробити висновок, що це поняття є, в якомусь сенсі, космічним, оскільки воно має велику кількість форм прояву в етнокультурах різних етносів, що відстежити всі існуючі форми є вкрай важким завданням, в особливості, коли це стосується зниклих та забутих форм. Досліджуючи вплив цього концепту на культуру української нації, ми з'ясували, що він є сакральним для українців, ніби частинка душі. Це дає нам право назвати його однією з домінуючих особливостей української нації, та її «ментальним скарбом». Але через те, що час невинно рухається вперед, з'являються все нові й нові інтерпретації цього концепту, тому ми вважаємо за доцільне продовжити започатковане дослідження, та в подальшому поповнити словники концептів української культури його новими проявами.

Література (References)

1. Карасик В. И. (2002). Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена.
2. Кононенко В. І. (2008). Українська лінгвокультурологія. Київ: Вища школа.
3. Селіванова О. (2006). Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля.
4. Білодід І. К. Гнатюк Г. М. Черторизька Т. К. (ред.) (1980). Словник української мови. Т. III. Київ: Наукова думка.
5. Ужченко В. Д. Ужченко Д. В. (2007). Фразеологія сучасної української мови. Київ: Знання.

Iona Derik

PhD in Philology, Associate Professor,

*State institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky"
Odesa, Ukraine*

DISTINCTIVE FEATURES OF ENGLISH JAIL SLANG

Key words: *English jail slang, distinctive features, communicational phenomenon*

Jail slang is an interesting social and communicational phenomenon which encompasses as it is the subject of a separate discipline - communal translation in the penitentiary system. There also are distinguished jail slang dictionaries and glossaries. Among the sources of the authentic jail slang there is the US site 'Prison Diaries' and British BBC series 'Porridge'.

The objective of these theses was to give a short outline of jail slang peculiarities and highlight distinctive features of this lexis stratum.

First and foremost, jail slang is an argot used primarily by criminals and detainees in penitentiary institutions. It's a form of anti-language, widely used among prisoners and ex-prisoners to encrypt their messages from the other citizens. Words of jail slang are employed to denote criminal behavior, jail life, legal cases, street life, and different types of inmates. Jail slang varies depending on institution, region, and country. The out-of-date name for jail slang was 'thieves' cant', as it used to be called in Dickens's